

บทบาทของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน The Roles Monks Teaching Morality in Schools

พระครูอุดมจารุวรรณ (คำไ้ จารุวิโส)

Phrakru Udomjaruwan (Kamlai Cāruvamso)

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Email: 6501102002@mcu.ac.th

Received: 1 เมษายน 2567; Revised 15 เมษายน 2567; Accepted 30 เมษายน 2567

บทคัดย่อ

พระสงฆ์นั้นเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ เพราะท่านเป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย หนึ่งในพุทธบริษัทซึ่งถือว่าเป็นองค์หลัก เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนา ด้วยเพราะพระสงฆ์สาวกส่วนใหญ่เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร เป็นผู้ควรแก่การค่านับ ควรแก่การต้อนรับ ควรแก่ของทำบุญ ควรแก่การกราบไหว้ เป็นเพื่อนบุญอันยอดเยี่ยมของโลก มีปณิธานในการเผยแผ่ และไม่เพียงแต่ท่านจะอบรมสั่งสอนหลักธรรมให้แก่พุทธศาสนิกชนเท่านั้น ท่านยังสามารถปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคมด้วย บทบาทในปัจจุบันของพระสงฆ์มีส่วนสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทในอนาคตได้บ้าง เพราะฉะนั้น หากประสงค์ให้สถาบันสงฆ์ในอนาคตได้แสดงบทบาทในทางที่ถูกที่ควรและสอดคล้องกับทัศนคติ (ที่ชอบธรรม) ของสังคมแล้วไซ้ เราก็จะได้รับแรง ส่วนบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ซึ่งมีวิธีการถ่ายทอดหลักธรรมของพระสอนศีลธรรม ต่อเนื้อหาวิชาศีลธรรมที่จัดสอนในโรงเรียน ที่จะใช้เครื่องมือในการพัฒนา และปรับปรุงการศึกษาหลักสูตรการเรียน การสอนศีลธรรม ให้สอดคล้องกับยุคปฏิรูปการศึกษาต่อไปในอนาคต โดยเป็นการสร้างสายสัมพันธ์ที่ตระหว้าบ้าน (ชุมชน) วัด และโรงเรียน และเป็นการเข้าไปเผยแผ่หลักธรรมในทาง พระพุทธศาสนาเข้าสู่ชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: บทบาท, ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

Abstract

Priests play an important role because he is part of the Triple Gem of the Buddhist companies which is regarded as the main body is an important force in Buddhism. Because most of the Sangha disciples are good practice, right practice, straight practice, right practice, proper practice, and are worthy of respect. Welcome deserving of merit worthy of respect, it is the world's best meat of merit, have a commitment to spread and not only that he would train and teach the principles to the Buddhists only also act as a good role model for society. The current role of the monks should reflect the role of in the future, therefore, if we want the Sangha Institute in the future to play a role in the right place and in accordance with the (righteous) attitude of the society. We will have to hurry as for the role of the monk teaching morality in school which has a way of conveying the principles of the monk's teaching morality to the content of moral subjects taught in school to use development tools and improve moral education curriculum related to the educational reform era in the future. It is a good relationship between the house (community), temple and school and is a way to propagate the Dharma. Buddhism enters the community effectively.

Keywords: The Roles, Monks Teaching Morality in Schools

บทนำ

การให้การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนในภาคีชาธรรมศึกษามีความมุ่งหวัง เพื่อให้เด็กได้มีความรู้ทางธรรม มีความเข้าใจในศาสนพิธีการต่างๆ รู้จักพุทธประวัติขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า รู้จักกาลเทศะเมื่อต้องประพฤติปฏิบัติต่อบุคคลที่ควรเคารพตามสถานะ อาทิ เมื่ออยู่ต่อหน้าพระสงฆ์ บิดามารดา ครูบาอาจารย์ เป็นต้น เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ให้สอดคล้องกับยุคปฏิรูปการศึกษาต่อไปในอนาคต

การดำเนินงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยมีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นผู้รับผิดชอบโครงการ เพื่อสนับสนุนให้พระมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ศีลธรรมในโรงเรียน ด้วยการ 1) สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาให้กับโรงเรียนทุกระดับ 2) เป็นวิทยากรบรรยายหัวข้อธรรมต่างๆ ช่วยครูสอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา 3) เป็นผู้นำในการทำกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา 4) จัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมให้กับนักเรียน 5) ส่งเสริมการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนคุณธรรมชั้นนำ พระสงฆ์นั้นเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ เพราะท่านเป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย หนึ่งในพุทธบริษัทซึ่งถือว่าเป็นองค์หลัก เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนา ด้วยเพราะพระสงฆ์สาวกส่วนใหญ่เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร เป็นผู้ควรแก่การคำนับ ควรแก่การต้อนรับ ควรแก่ของทำบุญ ควรแก่การกราบไหว้ เป็นเพื่อนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก มีปณิธานในการเผยแผ่ และไม่เพียงแต่ท่านจะอบรมสั่งสอนหลักธรรมให้แก่พุทธศาสนิกชนเท่านั้น ท่านยังสามารถปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคมด้วย

บทบาทของพระสงฆ์

เมื่อกล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กระทั่งเป็นไปในอนาคต จะเห็นว่ามีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของพุทธบริษัทเป็นอย่างยิ่ง ในฐานะที่เป็นศูนย์รวมศรัทธาของประชาชนผู้นับถือ และเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ และอีกประการหนึ่ง พระพุทธศาสนาเป็นเหมือนรากเหง้าแห่งความเป็นชาติ และเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมของประเทศไทยทั้งด้านสังคมและวัฒนธรรม

องค์กรสงฆ์และตัวของพระสงฆ์เอง เป็นกลไกขับเคลื่อนวิถีชีวิตของชาวพุทธให้เคลื่อนที่ไปอย่างมั่นคงแบบพุทธ ขณะเดียวกันกระแสทางสังคม บ้านเมือง เหตุการณ์ต่างๆ ก็มีผลกำหนดบทบาทให้พระสงฆ์ต้องพัฒนาและปรับกลยุทธ์ในการสั่งสอน และอบรมประชาชนทุกกลุ่มอย่างฉลาด และเป็นปัจจุบัน คือ ทันต่อเหตุการณ์ที่เคลื่อนไหวในสังคม เพื่อปรับท่าทีของตนให้กระชับขึ้น และพระสงฆ์จะต้องอาศัยศรัทธาเป็นอยู่ ขณะเดียวกันก็ต้องเข้ามามีบทบาทต่อชุมชน สังคมด้วยเหตุผล 3 ประการ (คะนิงนิตย จันทรบุต, 2550: 43) ดังนี้

1. การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ต้องพึ่งพาปัจจัย 4 จากพุทธศาสนิกชน
2. สภาพและเหตุการณ์ในสังคมย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญสมณธรรม
3. โดยคุณธรรม คือ เมตตา กรุณา พระสงฆ์นั้น จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์

บทบาทในอนาคตของพระสงฆ์จะเป็นเช่นไรนั้น เป็นเรื่องที่ทำนายและคาดการณ์ได้ยาก แต่จะอย่างไรก็ตาม บทบาทในปัจจุบันของพระสงฆ์น่าจะมีส่วนสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทในอนาคตได้บ้าง เพราะฉะนั้น หากเราประสงค์ให้สถาบันสงฆ์ในอนาคตได้แสดงบทบาทในทางที่ถูกที่ควรและสอดคล้องกับทัศนคติ (ที่ชอบธรรม) ของสังคมแล้วไซ้ เราก็จะได้รับแรงดำเนินการต่อไป (วัฒนา พัฒนพงษ์, 2556: 95) คือ

1. ขจัดบทบาทที่ขัดต่อพระธรรมวินัย กฎหมาย และทัศนคติที่ดีงามของพุทธศาสนิกชน
2. ปรับปรุงพัฒนาบทบาทที่ดีและสอดคล้องกับพระธรรมวินัย และทัศนคติที่ดีงามของชาวบ้านในปัจจุบัน
3. พัฒนาบทบาทที่ดีในอดีตบางบทบาท
4. กำหนดบางบทบาทที่เห็นว่าน่าจะเหมาะสมกับยุคสมัย และสภาวะทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของไทย

ในปัจจุบัน

สรุปได้ว่า บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยมีความสำคัญทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต พระสงฆ์เป็นทั้งศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน และเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทย การเปลี่ยนแปลงของสังคมส่งผลต่อบทบาทของพระสงฆ์ ทำให้ต้องปรับตัวและพัฒนาบทบาทให้สอดคล้องกับยุคสมัย เพื่อให้พระพุทธรูปศาสนาคงอยู่และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนต่อไปในอนาคต

การปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม

การปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม เป็นการปลูกฝังพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกภายใต้กรอบความดีงามของสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งมี 4 แนวทาง (สุภัททา ปิณฑะแพทย์, 2552: 187) ดังต่อไปนี้

1. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยการทำความเข้าใจ (Value Clarification) เป็นกระบวนการทำให้เกิดความกระจ่างแจ้งในค่านิยมของตนเอง จึงเป็นกระบวนการกระจ่างจริยธรรมของตนเองด้วยและถือได้อีกว่า กระบวนการทำความเข้าใจ (Value Clarification) ก็คือ กระบวนการปลูกฝังจริยธรรม ในทฤษฎีของนักทฤษฎีการทำความเข้าใจ (Value Clarification) ค่านิยมเกิดจากการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลและจะแสดงออกมาในรูปของความเชื่อทัศนคติพฤติกรรมและความรู้สึกของแต่ละบุคคล

2. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยเหตุผล เป็นการปลูกฝังจริยธรรมที่มีการพัฒนาผู้เรียนให้มีกฎเกณฑ์การตัดสินใจความถูกต้องด้วยเหตุผลในระดับสูงและอย่างน้อยก็ให้อยู่ในระดับกฎเกณฑ์สังคมตาม ทฤษฎีนี้การพัฒนาจริยธรรมไม่อาจกระทำด้วยการสอน ไม่กระทำด้วยการแสดงตัวอย่างให้ดู และไม่อาจกระทำด้วยวิธีการเรียนรู้ต่างๆ จริยธรรมสอนกันไม่ได้ จริยธรรมพัฒนาขึ้นมาด้วยการนึกคิดของแต่ละคนตามลำดับขั้นและตามระดับพัฒนาการทางปัญญา ซึ่งผูกพันกับอายุ ดังนั้น หากยังไม่ถึงวัยอันสมควร จริยธรรมบางอย่างก็ยังไม่เกิด

3. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยการปรับพฤติกรรม เป็นการประยุกต์หลักการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล วิธีการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification) ใช้ได้ผลดีในการสร้างและรักษาพฤติกรรมที่พึงปรารถนาและในการลดพฤติกรรมไม่น่าปรารถนา ดังนั้น วิธีการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification) จึงถือเป็นวิธีปลูกฝังจริยธรรมวิธีหนึ่ง

4. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยการเรียนรู้ทางสังคม ถือว่าจริยธรรมเป็นความเข้าใจเกี่ยวกับกฎเกณฑ์สำหรับการประเมินความถูกต้องของพฤติกรรม กฎเกณฑ์เหล่านี้เกิดจากการเรียนรู้ โดยการจัดประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งได้แก่ ตัวอย่างและคำบอกให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อว่า พฤติกรรมอะไรนำไปสู่ผลกระทบอะไรและผลกระทบนั้นน่าปรารถนาเพียงไร การจัดเงื่อนไขสิ่งแวดล้อมทางสังคมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้จริยธรรมนี้จะต้องจัดให้มีความสอดคล้องกันทั้งประสบการณ์ตรง ตัวอย่าง และคำบอกและถ้าหากคำบอกมีลักษณะเป็นการชี้แนะให้ผู้เรียนมองเห็นความสัมพันธ์ต่างๆ จากประสบการณ์ตรงและจากตัวอย่างที่ประสบด้วยแล้ว การเรียนรู้ก็จะเกิดในลักษณะที่ตรงเป้าและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

สรุปได้ว่า การปลูกฝังจริยธรรมมี 4 แนวทางหลัก ได้แก่ การสร้างความเข้าใจในค่านิยมของตนเอง การใช้เหตุผลในการตัดสินใจที่ถูกผิด การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และการเรียนรู้จากสังคม โดยแต่ละวิธีเน้นการพัฒนาความคิดและพฤติกรรมของบุคคลให้สอดคล้องกับหลักการทางศีลธรรมและกฎเกณฑ์ของสังคม มุ่งเน้นการพัฒนาความคิดและพฤติกรรมของบุคคลให้เป็นไปในทางที่ดีงาม โดยใช้ทั้งเหตุผล ประสบการณ์ และการเรียนรู้จากสังคม

วิธีสอนตามแบบของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีการสอนหลากหลายรูปแบบเพื่อให้เหมาะสมกับบุคคล วิธีการสอนของพระองค์ที่พบบ่อย คือ

1. แบบสากัจฉา หรือสนทนา วิธีนี้น่าจะเป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยไม่น้อยกว่าวิธีใดๆ โดยเฉพาะในเมื่อผู้มาเฝ้าหรือทรงพบกัน ยังไม่ได้เลื่อมใสศรัทธาในพระศาสนา ยังไม่รู้ไม่เข้าใจหลักธรรม วิธีการสนทนานี้พระพุทธองค์ทรงส่งเสริมให้พระสาวกใช้กันดังทรงยกย่องว่า “การสนทนาธรรมตามอุดมกาลเป็นมงคล” และจะมีศาลาเป็นที่นั่งสนทนาธรรมของพระภิกษุสงฆ์ทุกฝ่าย เมื่อไม่สามารถตกลงกันได้บางเรื่อง พระองค์ก็จะเสด็จมาเอง (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2540: 46)

2. แบบบรรยาย วิธีสอนแบบนี้ น่าจะทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ในการแสดงธรรมประจำวัน ซึ่งมีประชาชน หรือพระสงฆ์จำนวนมาก และส่วนมากเป็นผู้มีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจกับมีความเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้ว มาฟังเพื่อหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติม และหาความสงบสุขทางจิตใจ นับได้ว่าเป็นคนประเภทและระดับใกล้เคียงกันพอจะใช้วิธีบรรยายอันเป็นแบบกว้างๆ ได้

3. แบบตอบปัญหา ในการตอบปัญหาพระองค์ทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและใช้วิธีตอบที่เหมาะสม ผู้ถามอาจถามด้วยวัตถุประสงค์ต่างๆ กัน บางคนถามเพื่อให้ตอบ คำถามในเรื่องที่สงสัยมานาน บางคนถามเพื่อลองภูมิ บางคนถามเพื่อชมหรือปรารภให้ผู้ตอบอับอาย บางคนถามเพื่อเทียบเคียงกับความเชื่อหรือหลักคำสอนในลัทธิศาสนาของตน พระองค์ตรัสว่า “การตอบปัญหาใดๆ ต้องดูลักษณะปัญหาและเลือกวิธีตอบให้ถูกต้องเหมาะสม” จึงทรงจำแนกวิธีตอบปัญหาไว้ 4 ประเภท (พระไตรปิฎก ฉบับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ที. ปา. (ไทย) 11/312/291) ดังนี้

3.1 เอกังสพยากรณ์ปัญหา ปัญหาบางอย่างต้องตอบตรงไปตรงมา ตอบแบบตายตัวไม่มีเงื่อนไข เช่น ถามว่า จักขุเป็นอนิจจังหรือ ฟังตอบไปทีเดียวว่า ถูกแล้ว

3.2 ปฏิจฺจุฉนฺตพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ฟังย้อนถามแล้วจึงแก้ เช่น โสตะ ก็ เหมือนจักขุ ฟังย้อนถามว่า ที่ถามหมายถึงแ่งไหน ถ้าบอกว่าในแ่งเป็นเครื่องมอง ฟังตอบว่าไม่ เหมือนกัน ถ้าถามว่า ในแ่งอนิจจัง จึงควรตอบรับว่า เหมือนกัน

3.3 วิทฺธิพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ต้องแยกความตอบเป็นเรื่องราว เป็น ประเด็น เช่น พระพุทธรูปองค์ทรงดิติยน ตบะใช้หรือไม่ อย่ารีบตอบว่าใช่หรือไม่ใช่ เพราะมีส่วนผิด ต้องแยกตอบว่า พระพุทธรูปองค์ทรงดิติยนตบะที่ทรมานตนเอง แต่ทรงสรรเสริญว่าความอดกลั้นเป็นยอดแห่งตบะเป็นต้น

3.4 ฐปนียปัญหา ปัญหาบางอย่างต้องตัดบทไปไม่ตอบหรือฟังยับยั้งเสีย เพราะถ้าตอบไปจะเป็นปัญหาที่ให้เกิดความทะเลาะ ตอบไปแล้วไม่ทำให้เกิดประโยชน์ เช่น ศาสดานั้นสอนอย่างนั้น อย่างนี้ อย่ากราบว่าคำสอนของใครถูก คำสอนของใครผิด พระองค์มักจะตัดบทว่า เรื่องนั้น จงพักไว้ก่อน เราตถาคตจะแสดงธรรมให้ฟังนี้ คือ วิธีพักปัญหาของพระองค์

4. แบบวางกฎข้อบังคับ เมื่อเกิดเรื่องมีภิกษุกระทำความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นเป็นครั้งแรก พระสงฆ์หรือประชาชนเล่าลือโพนทนาดิติยนกันอยู่ มีผู้นำความมาราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์ก็จะทรงเรียกประชุมสงฆ์สอบถามพระภิกษุผู้กระทำความผิด เมื่อเจ้าตัวรับได้ความเป็นสัตย์จริงแล้ว ก็ทรงตำหนิชี้แจงผลเสียหายที่เกิดแก่ส่วนรวม พรรณนา ผลร้ายของความประพฤติไม่ดีและคุณประโยชน์ของความประพฤติที่ดีงาม แล้วทรงแสดงธรรมกถาที่สมควรเหมาะสมกับเรื่องนั้นจากนั้นจะตรัสให้สงฆ์ทราบว่าจะทรงบัญญัติสิกขาบท โดยทรงแถลงวัตถุประสงค์ในการบัญญัติให้ทราบ แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทข้อนั้นๆ ไว้ด้วยความเห็นชอบพร้อมกันของสงฆ์ในท่ามกลางสงฆ์และโดยความรับทราบร่วมกันของสงฆ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), 2548: 46)

สรุปได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้หลายวิธีในการสอน เช่น สอนทนา บรรยาย ตอบปัญหา และวางกฎเกณฑ์ ซึ่งวิธีการเหล่านี้จะแตกต่างกันไปตามสถานการณ์และผู้ฟัง โดยทรงเน้นที่การทำความเข้าใจ และการนำไปปฏิบัติมากกว่าการท่องจำ หรือการยึดถือหลักคำสอนแบบตายตัว วิธีการสอนของพระองค์ยังเน้นการใช้เหตุผลและการพิจารณาอย่างรอบคอบ เพื่อให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจธรรมะได้อย่างลึกซึ้ง

บทบาทพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

ในการจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาตามพุทธวิธีนั้น บทบาทของครูสำคัญมาก บทบาทของครูอยู่ที่การแนะนำวิธีการ ถ้าผู้เรียนสามารถทำเองได้ก็ให้ทำเอง บทบาทของครูอยู่ที่การแนะนำครูที่ดี ต้องมีทั้งวิชาและจรณะ (วิชาจรณสมปนโน) วิชา คือความรู้ดี จรณะ คือความประพฤติดี บทบาทสำคัญของครูมีสามคำคือ แนะนำ ทำให้อุ อยู่ให้เห็น ดังพุทธพจน์ที่ว่า ตุมเหทฺทิจฺจ อาตปฺป อกฺขาตาโร ตถาคตา ปฏิปณฺนา ปโมกฺขนฺติ ฉายิโน มารพณฺนา เธอทั้งหลายควรทำความเพียรเองเถิด ตถาคตเป็นเพียงผู้ชี้ทางบอกเท่านั้น ผู้บำเพ็ญภาวนา ดำเนินทางนี้แล้ว พง์พินิจอยู่ จักพ้นจากเครื่องผูกแห่งมารได้

บทบาทของพระสอนศีลธรรมในฐานะที่เป็นครูที่จะต้องเตรียมการในด้านต่างๆ (แสง จันทรงาม, 2540: 82) ต่อไปนี้

1. วิธีการเสริมสร้างความศรัทธาแก่ผู้เรียน การเสริมสร้างศรัทธาเป็นเรื่องสำคัญมาก ผู้เรียนระดับประถมศึกษาประมาณไม่เกิน 6 ปี และเรียนระดับประถมศึกษา อายุประมาณ 6-10 ปี เป็นช่วงสำคัญที่ผู้เรียนกำลังหล่อหลอมความเข้มแข็งในเชิงจริยธรรม ครูผู้สอนควรปลูกฝังด้วยโอวาท 3 ให้เข้าถึงหัวใจของพระพุทธศาสนา คือ ทำความดี ละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ มุ่งให้เกิดภาพการเรียนรู้ที่ตัวผู้เรียน คือเป็นคนอ่อนโยน วานอนสอนง่าย เคารพและเชื่อฟังพ่อแม่ผู้ปกครอง และฝึกปฏิบัติตนตามหลักธรรม และมีศรัทธาในพระรัตนตรัย ส่วนผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาอายุ ตั้งแต่ 11 ปีถึง 17 ปี ซึ่งเป็นช่วงวัยรุ่น ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งทางร่างกายจิตใจ บุคลิกภาพ มีความเห็นใจตนเอง เหตุการณ์ บุคคลสิ่งแวดล้อม ความเปลี่ยนแปลงของสังคม กิจกรรม เพื่อการเรียนรู้พระพุทธศาสนาอย่างจริงจังจะต้องเลือกให้เหมาะสมกับบุคลิกภาวะความสนใจ เพื่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระศาสนา

2. วิธีการด้านบุคลิกภาพของความเป็นครู แต่เดิมมาถ้าจะมีการแสดงประเภทใดก็ตาม ผู้ที่แสดงเป็นครูต้องเลือกคนที่หน้าตาเคร่ง ขรึม ยิ้มยาก แต่งกายลำสมัย อายุมาก พูดจาเสียงดัง ท่าทางดู เจ้าระเบียบ ปัจจุบันนี้ ความคิด ดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว ครูสมัยใหม่มีใช้ครูที่คร่ำครึ เป็นกันเอง สามารถใช้ภาษาสื่อ ความหมายกับเด็กวัยรุ่นได้ และเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของนักเรียนว่ากำลังสนใจใคร่เรื่องอะไร ครูที่มีบุคลิกภาพดีไม่จำเป็นต้องเป็นหนุ่มหล่อ สาวสวย ครู คือ ธรรมดานี้เอง แต่ได้ฝึกหัดกิจวัตรวาจาดีแล้ว วางตนได้เหมาะสมกับสถานภาพของครูตามประเพณีไทย ครูเป็นผู้ที่มีความรู้และมีประสบการณ์ชีวิตมากกว่าศิษย์ ครูจึงสามารถเป็นกัลยาณมิตรที่คอยชี้แนะและช่วยเหลือศิษย์อยู่เสมอ ครูนั้น นอกจากจะมีกิจวัตรวาจาดีแล้ว จิตใจของครูต้องดีด้วย มีความบริสุทธิ์ใจ ตั้งใจสั่งสอนศิษย์ด้วยจิตเมตตา ทำตนเป็นตัวอย่างให้ศิษย์ได้เลียนแบบ การดำเนินชีวิตที่ดีงามเมื่อครูมีจิตใจที่รักศิษย์ ความเมตตาจะฉายออกมาจากใจเป็นปฏิกิริยาที่สุภาพ อ่อนโยน ยิ้มแย้มแจ่มใส นักเรียนได้เรียนกับครูแล้วเกิดความรู้สึกสบายใจ เลื่อมใสอยากเรียนด้วย การสร้างบุคลิกภาพของครูเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างศรัทธา จากการศึกษา จะเห็นว่า บุคลิกภาพที่ดีของครู คือ บุคลิกภาพทางกาย มีความสะอาด แจ่มใส สงบ และสำรวม เป็นผู้ที่มีสุขภาพจิตใจอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของตัณหาและอาฆัง เพราะผู้ที่มีจิตใจอิสระ ปลอดโปร่งจากปัญหาเท่านั้นที่จะชี้แนะและช่วยเหลือผู้อื่นได้ และมีความมั่นใจในตนเอง เนื่องจากเป็นผู้ที่รู้จักจริงและปฏิบัติจริงในสิ่งที่สอนผู้อื่นครูที่ดีจึงเป็นผู้ที่มีความเรียบง่ายไม่มีปมเด่นหรือ ปมด้อยในการที่ต้องมาสอนพระพุทธศาสนา

3. วิธีการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับศิษย์ และระหว่างเพื่อนนักเรียน มนุษย์มีใจเป็นใหญ่ หากครูมีใจรักการสอน รักและเข้าใจศิษย์ย่อมทำให้ครูและศิษย์มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันความสัมพันธ์ที่ดี หมายถึง การที่ทั้งสองฝ่ายเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น แสดงความไว้วางใจซึ่งกันและกัน รับฟังการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผล ทำงานร่วมกันได้ เรียนรู้และช่วยกันแก้ปัญหาได้ ทั้งครูและศิษย์ต่างมีเจตคติที่ดีต่อกันความสัมพันธ์ที่ดี จะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าครูใช้วิธีเดินเข้าห้องเรียนให้นักเรียนอ่านหนังสือแล้วครูยืนอธิบายไปจนจบชั่วโมงก็ออกจากห้องไป การสอนแบบนี้ไม่ต่างอะไรกับการสอนโดยใช้โทรทัศน์หรือเทปบันทึกเสียงเป็นการส่งความรู้ทางเดียวโดยไม่เกิดปฏิกิริยาโต้ตอบ นักเรียนน่าจะเกิดความรู้สึกอึดอัดเมื่อครูเดินเข้าห้องเรียนด้วยสีหน้ายิ้มแย้มแจ่มใสเริ่มต้นบทเรียนด้วยการทักทายนักเรียน คุยกันถึงเหตุการณ์ ข่าว หรือเรื่องที่น่าสนใจสนทนากันเกี่ยวกับบทเรียน เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เล่า ได้บอก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่ทุกข์ร้อนหรือตื่นเต้นดีใจ ครูแสดงความสนใจ รับฟังและเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ผลัดเปลี่ยนกันพูด ในเวลาและวาระต่างๆ กัน การปฏิบัติดังกล่าวนี้ย่อมทำให้ครูรู้จักศิษย์และศิษย์ก็เกิดความไว้วางใจครู มีความมั่นใจว่าครูเป็นมิตร ความสัมพันธ์ที่ดีได้เริ่มต้นขึ้นแล้วการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วย วิธีการหลากหลาย เปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วม ครูใช้สื่อการสอนเป็นเครื่องมือที่นักเรียนได้ สนทนาถกเถียงขัดแย้งกันอย่างมีเหตุผลย่อมทำให้นักเรียนต่างได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน ครูคอยจัดแนวทางให้นักเรียนได้เรียนรู้ซึ่งกันและกันช่วยกันแก้ปัญหา ความสัมพันธ์ที่ดีในหมู่เพื่อนจึงเกิดขึ้น นักเรียนไม่ใช่หุ่นที่นั่งเรียนแถวหนึ่งๆ อยู่อีกต่อไป แต่เป็นมนุษย์ที่เคลื่อนไหว มีชีวิตชีวา

4. วิธีการเสนอสิ่งเร้าและจูงใจ นักเรียนมีเจตคติต่อวิชาพระพุทธศาสนาว่าเป็นเรื่องของอุดมคติสูงส่ง ไกลตัว บางครั้งเป็นเรื่องของอิทธิปาฏิหาริย์ เรื่องของอดีตอันยาวนาน เรื่องของกฎเกณฑ์ที่คอยควบคุมมิให้ทำอะไรได้ดังใจตน ดังนั้น การที่จะสร้างศรัทธาให้นักเรียนเกิดความรู้สึกตระหนักในสำคัญของการนับถือศาสนา จึงต้องใช้สื่อสิ่งเร้าเชื่อมโยงให้เห็นว่าพระพุทธพระธรรม พระสงฆ์ มีความสัมพันธ์กับชีวิตประจำวันของเขา และช่วยให้ประสบความสำเร็จในชีวิตอย่างแท้จริง นักเรียนแต่ละคนมีวิถีชีวิต มีภูมิหลัง มีความสามารถความสนใจที่แตกต่างกัน ครอบครัวของนักเรียนมีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมแตกต่างกันนักเรียนจึงมีความรู้สึกนึกคิดและวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกันด้วย

5. วิธีการจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม บรรยากาศของการเรียนเป็นองค์ประกอบอีกประการหนึ่งที่ทำให้การเรียนซ้ำซากจำเจ ดังนั้น การจัดชั้นเรียน การจัดที่นั่งเรียน การจัดป้ายนิเทศและสื่อการเรียนต่างๆ ให้มีลักษณะหลากหลาย จึงช่วยให้การเรียนวิชาพระพุทธศาสนาเป็นวิชาการที่ทันสมัย น่าค้นหาแสวงหาคำตอบ เกิดการเรียนรู้ที่ดีต่อไป

6. กลวิธีและอุปมาประกอบการสอนพระพุทธศาสนา ได้นำเอาแบบอย่างการสอนมาจากพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงสอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่าย หรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่เห็นเข้าใจได้ยาก หรือยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ ทรงรู้เข้าใจสิ่งที่สอนอย่างถ่องแท้สมบูรณ์ ทรงสอนด้วยเมตตา มุ่งประโยชน์แก่ผู้รับคำสอนเป็นที่ตั้งไม่หวังผลตอบแทน ทรงทำได้จริงอย่างที่สอน เป็นตัวอย่างที่ดี

สรุปได้ว่า บทบาทของครูสอนศีลธรรมมีความสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมให้กับผู้เรียน โดยมีวิธีการหลากหลาย เช่น การสร้างความเข้าใจในค่านิยม การใช้เหตุผล การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และการเรียนรู้จากสังคม อย่างไรก็ตาม บุคลิกภาพของครูเองก็มีส่วนสำคัญในการสร้างแรงบันดาลใจและความเชื่อมั่นให้กับผู้เรียน การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน และการสร้างสรรคกิจกรรมที่น่าสนใจ จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและปฏิบัติตามหลักธรรมทางศีลธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ความรู้จากการศึกษา

ความรู้ที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้คือ บทบาทของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เป็นการเสริมสร้างศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้กับผู้เรียน โดยเฉพาะการปรับวิธีการสอนให้เหมาะสมกับวัยและบุคลิกภาพของผู้เรียนแต่ละคน การสร้างครูที่มีบุคลิกภาพดีและเป็นแบบอย่างที่ดี รวมถึงการสร้างสรรคกิจกรรมที่น่าสนใจและเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้อย่างแท้จริง แสดงได้ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 บทบาทของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

บทสรุป

พระสงฆ์มีบทบาทในการให้คำแนะนำปรึกษาปัญหาทางด้านจิตใจและ ด้านการส่งเสริมจริยธรรมกับการพัฒนาทางด้านจิตใจเป็นส่วนใหญ่ บทบาทด้านอื่นนั้นมีน้อย สิ่งที่เป็นอุปสรรคในการปฏิบัติงานของพระสงฆ์มากที่สุด ในการช่วยเหลือประชาชนก็คือการขาดแคลนทุนทรัพย์ นอกจากนี้ยังพบว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่คิดว่ามีความสามารถ มีความพร้อม เหมาะสมที่จะช่วยเหลือประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่ว่าจะเป็นในระดับบุคคล กลุ่ม หรือชุมชนก็ตาม ดังนั้น บทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ซึ่งมีวิธีการถ่ายทอดหลักธรรมของพระสอนศีลธรรม ต่อเนื้อหาวิชาศีลธรรมที่จัดสอนในโรงเรียนที่จะใช้เครื่องมือในการพัฒนา และปรับปรุงการศึกษาหลักสูตรการเรียนการสอนศีลธรรม ให้สอดคล้องกับยุคปฏิรูปการศึกษาต่อไปในอนาคต โดยเป็นการสร้างสายสัมพันธ์ที่ตึระหว่งบ้าน (ชุมชน) วัด และโรงเรียน และเป็นการเข้าไปเผยแผ่หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเข้าสู่ชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

รายการอ้างอิง

- คะนิงนิตย์ จันทรบุตร. (2544). แนวคิดทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย. *วารสารพุทธศาสนศึกษา*, 8(2), 124-132.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2548). *พุทธวิธีในการสอน*. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วัฒนา พัฒนพงษ์. (2526). *พระสงฆ์กับบทบาททางการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุภัททา ปิณฑะแพทย์. (2552). *แนวทางการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรังสิต.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2540). *พุทธวิธีการสอนจากพระไตรปิฎก*. กรุงเทพมหานคร: เพชรรุ่งการพิมพ์.
- แสง จันทรังม. (2540). *วิธีสอนของพระพุทธเจ้า*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2560). *คู่มือพระสอนศีลธรรม*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.